

UTICAJ DIGITALNIH MEDIJA NA DJECU

Sanda Milošević¹

SAŽETAK

Djeca danas sve ranije dolaze u direktan ili indirektan kontakt sa digitalnim medijima, bez obzira da li se radi o upotrebi digitalnih medija za učenje ili za igru i zabavu. Pitanje o štetnosti rane upotrebe digitalnih medija aktuelna je tema za stručnjake iz oblasti pedijatrije, psihologije i pedagogije. Vrijedi li uopšte princip: što ranije, to bolje, otvara li nove mogućnosti na polju obrazovanja ili je štetni uticaj na zdrav razvoj djeteta veći od koristi. Vrijeme i okolnosti u kojima živimo tjeraju nas da djeci već jako rano moramo dopustiti upotrebu digitalnih medija, škola na daljinu uključivala je i učenike prvih razreda. Na roditeljima i učiteljima je odgovornost da djeci kontrolisano i uz pravilno doziranje učine pristup digitalnim medijima sigurnim i bezbjednim za njihov zdrav razvoj. U radu se ispituju roditelji i učenici nižih razreda osnovne škole o sadržaju i vremenu korišćenja digitalnih medija u svrhu učenja i igre i zabave i njihovi stavovi i mišljenja o dobrim i lošim stranama njihove upotrebe.

KLJUČNE RIJEČI: uticaj digitalnih medija na djecu, odgovorna upotreba digitalnih medij

SUMMARY

Children today are increasingly coming into direct or indirect contact with digital media, whether it is the use of digital media for learning or for play and entertainment. The question of the harmfulness of the early use of digital media is a current topic for experts in the field of pediatrics, psychology and pedagogy. Is the principle valid at all: the sooner the better, does it open new opportunities in the field of education or is the harmful impact on the healthy development of the child greater than the benefits. The time and circumstances in which we live force us to allow children to use digital media very early on, the distance school also included first graders. It is the responsibility of parents and teachers to make children's access to digital media safe and secure for their healthy development in a controlled and with the correct dosage. The paper examines parents and students of lower grades of primary school about the content and time of using digital media for the purpose of learning and games and entertainment and their attitudes and opinions about the pros and cons of their use.

KEY WORDS: the impact of digital media on children, responsible use of digital media

UVOD

Pametni telefon postao je središte života većine ljudi s obzirom na ogromne mogućnosti koje nudi, rijetko ko vidi negativne efekte koje ima na razvoj djece. Roditelji, koji bi trebali biti uzor svojoj djeci, i sami sve više vezani za ekran nekog digitalnog medija ne posvećuju dovoljno pažnje potrebama djeteta i neometanoj interakciji koja je veoma važna

¹ Sanda Milošević, doktorand na sveučilištu Josipa Jurija Strossmayera u Osijeku, Doktorska škola Kulturologija; pomoćnik direktora u JU OŠ „Mladen Stojanović“ Laktaši, sandokan@teol.net

za pravilan razvoj djeteta. Djetetove potrebe moraju biti u fokusu a svaki poremećaj ima posljedice za daljni razvoj. Prva jasna upozorenja nedavno su stigla od pedijataru u vezi s tim kako upotreba pametnih telefona od strane roditelja utiče na vezivanje i ponašanje male djece. Da bi djeca mogla uspostaviti sigurnu vezu sa svojim primarnim skrbnikom u prve dvije godine potrebna im je neometana pažnja, osjetljiva interakcija i opsežno prisustvo ove osobe. Ako se pažnja njegovatelja više puta povuče zbog potpune koncentracije na digitalnom mediju, većina djece reaguje poremećeno. Djeca koja imaju ovakva iskustva vrlo često od samog početka, u nekom trenutku više ne reaguju a njihov napor da se vežu smanjuje se, i njihova volja za igru takođe opada; jer osjećaj sigurnosti potreban za igranje ne može nastati. Ako se to događa često i dugo vremena, razvoj djeteta će biti oslabljen na nekoliko načina. Biološki procesi učenja su poremećeni, kognitivni i socijalni razvoj je ograničen. Pored toga, postoji rizik od razvoja zavisničkog ponašanja. Kod male djece učenje počinje isključivo pokretom i senzornom percepcijom. Prve dvije godine se stoga nazivaju i senzomotornom fazom². Na taj način se milijarde moždanih ćelija i pojedinačna područja u mozgu postepeno povezuju tako da je moguće razmišljati pred kraj druge godine života. Prije toga, razmišljanje i gluma su isto. Tako da ako dijete fascinirano igračkom više ne osjeća želju za kretanjem, biološki usidreni pokreti istraživanja, žed za znanjem, oponašanje, igra i kreativni um se ne koriste ili nisu dovoljni. Prelaz iz glume u razmišljanje ne može se glatko razviti, te dolazi do kašnjenja u razvoju. Pored poremećaja u *kognitivnom razvoju* i *potencijala za ovisnost*, rana i česta upotreba slika digitalnih medija intervenira u području *društvenog razvoja* i samokontrole. „Naravno da u jednom trenutku morate djecu upoznati s medijima, ali važno je da se sa medijima i sadržajem bavite zajedno. Roditelji bi se trebali stalno pitati: Šta moje dijete zaista treba? Obrazovne institucije trebale bi se zapitati i razmotriti ovo pitanje prije upotrebe digitalnih medija u učionici. Studije su pokazale da digitalni mediji odvlače pažnju, čak i kada se ne koriste aktivno, na primjer samo ležeći na stolu. Drugim riječima, ako za učenje koristim medije, onda moram stvoriti okruženje u kojem će biti eliminirane mogućnosti odvratanja pozornosti od ostalih funkcija medija.“³. Pravilnoj upotrebi digitalnih medija kao i odgovornost roditelja i nastavnika morala bi biti više promovisana a edukativni sadržaji na ovu temu sastavni dio obrazovnih programa. Televizija, pametni telefoni ili računari - svi mediji su opasni za djecu ako se koriste prerano, prečesto i na način koji nije prilagođen dobi djeteta. Stručnjaci stoga ističu da intenzivna zaokupljenost roditelja medijima, na primjer pametnim telefonima ili tabletima, može narušiti komunikaciju roditelja i djeteta. Na primjer, ako su roditelji stalno na telefonu ili razgovaraju, oni su fizički prisutni, ali svoje dijete mogu čuvati samo „sa strane“. Glasni zvukovi i jake slike s televizora koji je neprestano uključen mogu lako prigušiti dječje signale i otežati (lingvističku) razmjenu između roditelja i djeteta.

Čine li televizija i računarske igre djecu bolesnim i debelim?

Pokazalo se da su djeca koja puno sjede ispred televizije manje aktivna od djece koja malo gledaju televiziju. To može dovesti do problema s kilogramima. Čini se da je razlika u težini između „čestih gledatelja“ i „malih gledatelja“ u njihovom prehrambenom ponašanju: pretjerano gledanje televizije ohrabruje ljude da neprestano jedu - posebno slatku i masnu hranu. Dakle, ne čine mediji sami po sebi djecu debelom, već nedostatak vježbanja i nezdrave prehrambene navike koje često idu ruku pod ruku s televizijom ili računarskim

2 http://dinterrondonia2010.pbworks.com/f/Jean_Piaget_-_Seis_estudios_de_Psicologia.pdf

3 Rebecca Winkels; *Wie sich digitale Medien auf unsere Kinder auswirken*, 24. 01.2018., Berlin

igramama. Međutim, nedostatak vježbanja može imati i druge negativne posljedice za razvoj djeteta. Šteta uzrokovana sa previše sjedenja kao i nepravilnim sjedenjem već je očita kod djece. Fizičke performanse, svakodnevne motoričke sposobnosti i svijest o tijelu također su narušeni. Premalo pokreta i nedostatak vježbanja takođe može negativno uticati na mentalni i emocionalni razvoj djece. Stoga je važno imati što raznovrsnije slobodne aktivnosti, koje sjedenje ispred ekrana nadoknađuju dovoljnim vježbanjem.

Da li digitalni mediji čine djecu usamljenim?

Djeca koja puno gledaju televiziju ili sjede za računarom rjeđe će sreći prijatelje nego djeca koja manje gledaju televiziju. Ali to ne znači da će ih gledanje televizije činiti usamljenim. Možda dijete toliko gleda televiziju jer nema prijatelja - a ne obrnuto, ili se osjeća usamljeno kod kuće, jer niko nema vremena za njega. Ako dijete radije sjedi ispred televizije, roditelji treba da potraže razloge za takvo djetetovo ponašanje - možda se iza toga krije nešto sasvim drugo. Na taj način dijete možda pokušava prikriti ili zaboraviti određene probleme kao što su prepirke s prijateljima, nevolje u vrtićima ili školi ili nedostatak slobodnih aktivnosti. Čim se osnovni problem riješi, dijete može preći na drugačiju organizaciju slobodnog vremena i poželjeti ponovno upoznati prijatelje.

Da li televizija i računarske igre djecu čine glupim i nemaštovitim?

Neki stručnjaci tvrde da često gledanje televizije ugrožava uspjeh u školi. Djeca koja provode puno vremena ispred ekrana nemaju vremena za domaće zadatke i učenje. Uz to, njihova sposobnost koncentracije i sposobnost zadržavanja dugoročne memorije mogu biti oštećene. Drugi ističu da postoje programi i računarske igre koji pomažu djeci u učenju i iz kojih djeca crpe mnogo korisnog znanja. Uprkos svim neslaganjima među stručnjacima, jedno je sigurno, obrazovanje djece u velikoj mjeri zavisi o tome šta i koliko dijete gleda na televiziji ili radi na računaru.

Koliko je opasno zračenje elektronskih medija?

Stručnjaci su takođe ispitivali jesu li djeca osjetljivija od odraslih na elektromagnetska polja koja generiraju telefoni, tableti, računari ili televizori. Prema trenutnom stanju naučnih saznanja, za to nema indikacija. Međutim, za sada postoji malo studija o tome, posebno o dugoročnim efektima na djecu. Kao opšta mjera opreza važi: trebali biste biti sigurni da što je dijete mlađe, to manje treba koristiti takve uređaje. Napravite jasna i oprezna pravila za upotrebu ovih uređaja. Zabrane medija nisu rješenje. Pretjerana upotreba digitalnih medija nesumnjivo krije rizike za zdrav razvoj djece, ali totalne zabrane medija ne mogu biti rješenje. Kontrola upotrebe digitalnih medija sastoji se u tome šta i koliko. Zanimanje u medijima trebalo bi da bude samo jedna od što više različitih aktivnosti djeteta, jasno vremenski ograničenih i praćena od strane roditelja.

Roditelji bi trebali znati šta njihovo dijete gleda na televiziji i koje igre igra.

Roditelji bi trebali raditi na tome da osiguraju da njihovo dijete gleda programe i igra igre koje odgovaraju njihovoj dobi i stepenu razvoja. Takođe bi trebali biti zainteresirani za ono što dijete radi, a poželjno je i gledati ili se igrati zajedno sa djetetom. Roditelji bi takođe trebali biti kontakt osoba za svoje dijete u pitanjima medija.⁴

Nasilje preko Interneta

Nasilje preko Interneta ili (cyberbullying) predstavlja situacije kad je dijete ili tinejdžer izložen napadu drugog djeteta, tinejdžera ili grupe djece, posredstvom Interneta ili mobilnog telefona. Elektronsko nasilje uključuje bilo kakav oblik slanja poruka putem In-

⁴ <https://www.kindergesundheit-info.de/themen/medien/mediennutzung/medien-gefahren/>

terneta ili mobilnih telefona. Ima za cilj povređivanje, uznemiravanje ili bilo kakvo drugo nanošenje štete djetetu, mladom ili odraslom čovjeku koji ne može da se zaštiti od takvih postupaka. Pojavljuje se u obliku tekstualnih ili video poruka, fotografija ili poziva. Postoje dve vrste nasilja preko interneta: direktan napad i napad preko posrednika. Nasilje preko posrednika događa se kad počinitelj napada žrtvu preko treće osobe, koja toga najčešće nije svjesna.

Međuvršnjačko nasilje putem Interneta

uključuje podsticanje grupne mržnje, napade na privatnost, uznemiravanje, uhođenje, vrijeđanje, nesavjestan pristup štetnim sadržajima te širenje nasilnih i uvredljivih komentara. Može uključivati slanje okrutnih, zlobnih, katkad i prijetećih poruka, kao i kreiranje internet stranica koje sadrže priče, crteže, slike i šale na račun vršnjaka. Takvo nasilje se, nadalje, odnosi i na slanje fotografija svojih kolega te traženje ostalih da ih procjenjuju po određenim karakteristikama, odnosno da glasaju za osobu koja je, na primjer, najružnija, najnepopularnija ili najdeblja u školi. Djeca katkad na određenoj popularnoj internet stranici traže od ostalih da navedu osobu koju najviše mrze te da o njoj napišu nekoliko riječi, a sve s ciljem da žrtvu osramote pred što većim brojem ljudi. Anonimnost počiniteljima nasilja preko interneta daje osećaj da nekažnjeno mogu ne poštovati socijalne norme i ograničenja, što rezultira već navedenim ponašanjem. Zaštiti sebe na Internetu veoma je važno ali i pristojno ponašanje prema drugima sa kojima dijete komunicira mora biti sastavni dio obuke koju dijete ima od strane roditelja i nastanika.

Rezultati istraživanja

Istraživanje je provedeno u JU OŠ "Mladen Stojanović" Laktaši na uzorku od 210 učenika uzrasta od šest do deset godina (od prvog do petog razreda) i uzorka od 175 roditelja.

Cilj istraživanja je prikupljanje stavova i mišljenja učenika i roditelja o svjesnosti opasnosti i štetnog uticaja digitalnih medija na djecu ovog uzrasta i procjenu njihovih znanja o zaštiti i mogućnostima bezbjednog korištenja digitalnih medija.

Prikaz rezultata ankete za roditelje

Anketu za roditelje popunilo je 175 roditelja starosti između trideset i pedesetpet godina od čega ženskih 154 ili 88% i muških 21 ili 12%. Djeca roditelja koji su popunili anketu pohađaju: prvi razred 21 ili 12%, drugi razred 40 ili 22,9%, treći razred 34 ili 19,4%, četvrti razred 50 ili 28,6%, peti razred 30 ili 17,1%.

1. Vaše dijete koristi Internet

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	<i>Samo kada Vi to dozvolite .</i>	122	69.7	69.7	69.7
	<i>Samostalno.</i>	53	30,3	30.3	100.0
	<i>Total</i>	175	100.0	100.0	

2. Kontrolišete sadržaj koji Vaše dijete prati na Internetu?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Da	170	97.1	97.1	97.1
	Ne	5	2.9	2.9	100.0
	Total	175	100.0	100.0	

3. Upoznati ste sa opasnostima i neugodnim situacijama koje se Vašem djetetu mogu dogoditi na Internetu?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Nisam upoznat.	0	0.0	0.0	100.0
	Jesam, upoznat sam .	175	100.0	100.0	100.0
	Total	175	100.0	100.0	

4. Vaše dijete je doživjelo neprijatnost ili poznajete nekoga ko je doživio neprijatnost na društvenim mrežama?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ne	112	64.0	64.0	64.0
	Da	8	4.6	4.6	100.0
	Poznajem nekoga ko je doživio neprijatnost	55	31.42	31.42	
	Total	175	100.0	100.0	

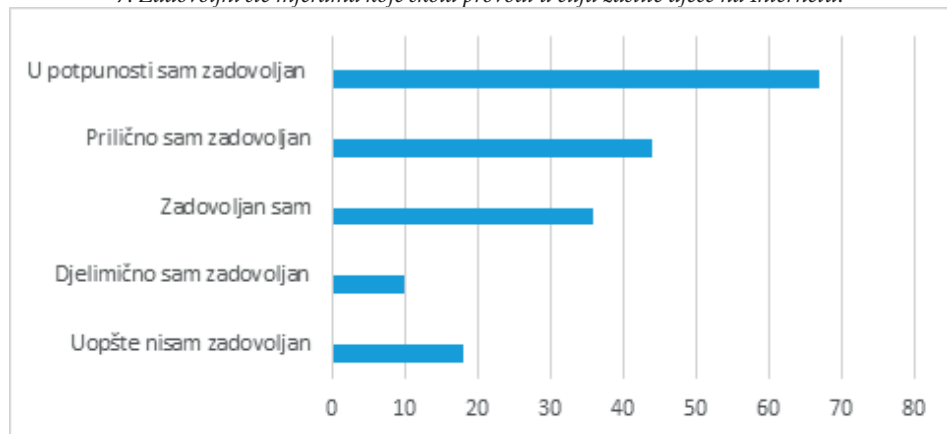
5. Poznato Vam je kome se možete obratiti u slučaju da se Vašem djetetu dogodi neprijatna situacija ili prijetnja na Internetu.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Da	148	84.6	84.6	84.6
	Ne	15	15.4	15.4	100.0
	Total	175	100.0	100.0	

6. Da li ste spremni da potražite pomoć drugih lica ukoliko niste sigurni da sami možete pomoći svom djetetu?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Da	172	98.3	98.3	98.3
	Ne	3	1.7	1.7	100.0
	Total	175	100.0	100.0	

7. Zadovoljni ste mjerama koje škola provodi u cilju zaštite djece na Internetu?



Prikaz rezultata ankete za učenike

Anketu za učenike popunilo je 210 učenika od čega muških 107 ili 51% i ženskih 103 ili 49%. Djeca koja su popunila anketu pohađaju: prvi razred 24 ili 11,4%, drugi razred 38 ili 18,1%, treći razred 57 ili 27,1%, četvrti razred 56 ili 26,7%, peti razred 36 ili 17,1% .

1. Možeš da koristiš Internet

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	<i>Samo uz dozvolu roditelja.</i>	147	70.0	70.0	70.0
	<i>Samostalno.</i>	63	30,0	30.0	100.0
	<i>Total</i>	210	100.0	100.0	

2. Da li tvoji roditelji kontrolišu sadržaj koji pratiš na Internetu?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Da	204	97.1	97.1	97.1
	Ne	6	2.9	2.9	100.0
	Total	210	100.0	100.0	

3. Da li ti je poznato da na Internetu možeš doživjeti neugodnost ?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Da, poznato mi je.	203	96.7	96.7	96.7
	Ne, nije mi poznato.	7	3.3	3.3	100.0
	Total	210	100.0	100.0	

4. Da li ti se već desila neka neprijatnost na Internetu/društvenim mrežama?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ne	195	92.9	92.9	92.9
	Da	15	7.1	7.1	100.0
	Total	210	100.0	100.0	

5. Možeš li otvoreno razgovarati sa svojim roditeljima ukoliko pomisliš da si u opasnosti ili doživljavaš neku prijetnju na Internetu?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Da	207	98.6	98.6	98.6
	Ne	3	1.4	1.4	100.0
	Total	210	100.0	100.0	

6. Da li ti je poznato kome se još osim roditelja možeš obratiti za pomoć?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Da	179	85.2	85.2	85.2
	Ne	31	14.8	14.8	100.0
	Total	210	100.0	100.0	

7. Jeste li u školi sa učiteljicom razgovarali o opasnostima na društvenim mrežama i Internetu?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Da	179	85.2	85.2	85.2
	Ne	31	14.8	14.8	100.0
	Total	210	100.0	100.0	

ZAKLJUČAK

Analizom rezultata anketa koje su popunjavali učenici i roditelji uočeno je prilično slaganje na postavljena pitanja. Većina ispitanika izjasnilo se da Internet koristi odgovorno i kontrolisano te da su svjesni opasnosti koja prijete od štetnog uticaja digitalnih medija. Takođe su upoznati o mogućnostima zaštite i bezbjednog korištenja digitalnih medija. Zadovoljni su i aktivnostima koje se realizuju u školi u cilju zaštite učenika i njihovoj edukaciji za korištenje istih. Na kraju samo možemo još jednom ponoviti savjete za učenike i roditelje čije poštovanje i preimjena garantuju bezbjednu i korisnu upotrebu digitalnih medija.

Savjeti za djecu: nikad nemojte nepoznatim ljudima putem interneta ili mobilnog telefona davati podatke o sebi, svojoj porodici i prijateljima, ne otkrivajte im svoje prezime ni adresu, nemojte reći u koju školu idete, jer ne možete znati kakve su im namjere. Važno je da im ne šaljete svoje fotografije, slike porodice ili prijatelja jer se one mogu na razne načine zloupotrijebiti. Ako vam neko šalje uznemiravajuće, prijeteće ili prostačke poruke na mobilni, svakako to recite roditeljima ili nastavniku u koga imate poverenja. Niste vi krivi zbog toga što vam prijete i vrijeđaju vas. Zatražite pomoć od roditelja čak i kad mislite da ste učinili nešto nedopušteno.

Savjeti za roditelje: zapamtite, Vaša djeca mogu znati više od Vas o tehnologiji, ali Vi znate više o životu. I u ovoj oblasti oni treba od Vas da nauče da se sigurno ponašaju. Bez obzira na Vaša iskustva i stavove, djeca i mladi neizbježno dolaze u susret s računarskom i komunikacijskom tehnologijom. Podsticanje informatičke pismenosti je dio školskog programa. Važno je znati da će Vaša djeca koristiti modernu tehnologiju i da je teško, pa i štetno za njihov razvoj zabraniti im korišćenje mobilnih, računara i interneta. Iskustva pokazuju da nadzor roditelja i nadgledanje dječjih aktivnosti na internetu predstavljaju važan korak u zaštiti djece i mladih, ali ni to nije dovoljno. Roditelji nisu u prilici da stalno nadgledaju aktivnosti svoje djece na internetu. Osim toga, važnije je naučiti djecu kako sigurno da koriste elektronskim medijima nego da ih stalno „vodite za ruku“⁵

LITERATURA I IZVORI

1. <https://www.erzieherin.de>
2. kindergesundheit-info.de
3. Butzmann E., *Der Einfluss digitaler Medien auf die Gehirnentwicklung der Kinder*, 19.05.2020. Fachbeitrag
4. Winkels R.; *Wie sich digitale Medien auf unsere Kinder auswirken*, 24. 01.2018., Berlin
5. <http://www.dkhw.de>
6. <https://www.die-debatte.org>
7. <http://www.medijskapismenost.net>

5 <http://www.medijskapismenost.net/dokument/Elektronsko-nasilje-sta-je-i-kako-ga-izbjeci>